

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARDA NUTQ BUZILISHLARINI KORREKSIYA QILISHDA KOMPLEKS (LOGOPED, PSIXOLOG, OTA- ONA) YONDASHUVNING SAMARADORLIGI

Abdurashidova Komila Salihjanovna

Annotatsiya: Maktabgacha yosh davri inson hayotidagi eng muhim va mas'uliyatli bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda bolada nafaqat jismoniy va aqliy rivojlanish, balki psixik va nutq faoliyatining shakllanishi ham kechadi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqning rivojlanishi turli omillar ta'sirida kechishi sababli, nutq buzilishlari ko'p uchraydi. Nutq buzilishlari bolada kommunikativ imkoniyatlarning cheklanishiga, o'z-o'ziga ishonchsizlik, ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklar, aqliy va emotsional rivojlanishda orqada qolish kabi muammolarning vujudga kelishiga olib keladi.

Kalit so'zlar: nutq buzilishlari, maktabgacha yosh, korreksiya, kompleks yondashuv, logoped, psixolog, ota-ona ishtiroki, samaradorlik, hamkorlik, erta aralashuv.

Zamonaviy ta'lim psixologiyasida va logopediya amaliyotida ana shunday nuqsonlarni bartaraf etishda kompleks, ya'ni tizimli hamkorlikka asoslangan yondashuv eng samarali usul sifatida qaraladi. Mazkur yondashuv logoped, psixolog va ota-onaning hamkorligi asosida olib boriladi. Bu yondashuv har tomonlama chuqur va puxta rejalashtirilgan korreksiya ishlarini tashkil etishga imkon beradi. Bolaning individual xususiyatlari, psixologik va jismoniy rivojlanish bosqichlari, oilaviy muhit va ijtimoiy ehtiyojlari hisobga olinadi. Bu esa natijada bolaning nutqini tuzatish jarayonida maksimal darajada samarali natijalarga erishish imkonini yaratadi. Barcha ixtisoslashgan tadqiqotlar va amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, logoped faqatgina lingvistik va nutq o'rgatishga doir mashg'ulotlar bilan cheklanmaydi. U bolaning nutq tizimini to'g'ri shakllantirishga, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, so'z boyligini oshirish, gap tuzishga o'rgatish, og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishga harakat qiladi. Logoped bolaning nutqidagi nuqsonlarni aniqlab, unga mos individual yoki

guruh mashg'ulotlar dasturini ishlab chiqadi. Mashg'ulotlar bolalarning yoshi, intellektual darajasi, nutq buzilishining turi va og'irligiga ko'ra belgilab olinadi. Bundan tashqari, logoped mashg'ulotlari jarayonida turli o'yinlar, amaliy topshiriqlar, tasviriy san'at elementlari va boshqa ilg'or usullardan foydalanadi [1].

Psixolog esa bolani psixik va emotsional jihatdan qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Nutq buzilishiga ega bo'lgan bolalarda ko'pincha o'z-o'ziga ishonchsizlik, yolg'izlik hissi, komplekslar, ijtimoiy muhitda o'zini noqulay his qilish, tajovuzkorlik, injiqlik, noaniq harakatlar yoki bo'shashgan kayfiyat kabi muammolar uchraydi. Psixolog bolaning psixik holatini o'rganib, uning holatidan kelib chiqib terapevtik va konsultativ mashg'ulotlar tashkil etadi. Bunda bolaning his-tuyg'ularini chuqur anglash, ruhiy muammolarni bartaraf etish, pozitiv va sog'lom muhit yaratishda psixologik yordam ko'rsatiladi. Psixologning faoliyati bolaning ichki dunyosini sog'lomlashtirish bilanga birga, bolaning nutq faoliyatini tez va samarali rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ota-onaning ishtiroki ijtimoiy rivojlanish va nutq buzilishlarining korreksiyasida alohida o'ringa ega. Farzand tarbiyasida oilaning ta'siri beqiyosdir. Ota-onalar bolasi bilan ko'proq muloqot qilish, logoped va psixolog tomonidan tavsiya etilgan mashqlarni uyda mustaqil ravishda har kuni takrorlashlari, bolani rag'batlantirish va ijobiy fikr bildirishda davom etishlari kerak. Oilaviy muhitning barqaror va iliq bo'lishi, bolaga nisbatan mehr-muhabbat va e'tibor, uning har qanday harakatini qadrlash va qo'llab-quvvatlash bolaning ruhiy holati va nutq rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [2].

Kompleks yondashuvda logoped, psixolog va ota-onaning o'zaro hamjihatlikda ishlashi natijasida bolada nutq buzilishlari bosqichma-bosqich bartaraf etiladi. Har bir mutaxassis mustaqil ishlamaydi, balki o'z harakatlarini muvofiqlashtirib, qo'shma reja asosida faoliyat yuritadi. Bu esa aniqlik, tezkorlik va natijadorlikni oshiradi. Har bir bolaga individual yondashuvni amalga oshirish, bolada rivojlanish dinamikasini muntazam monitoring qilish va korreksion tadbirlarni o'z vaqtida tahlil qilib borish muhim hisoblanadi. Kompleks yondashuvda, avvalo, bolaning rivojlanish darajasini aniqlash va nutq buzilishining sabablari hamda turlari o'rganiladi. Ko'plab omillar –

genetik, nevrologik, psixologik, ijtimoiy – bu jarayonga ta'sir qiladi. Korreksion ishlar ga start berilayotganda bolani to'liq psixologik-logopedik tekshiruvdan o'tkazish lozim bo'ladi. Bu jarayonda logoped va psixolog o'zaro hamkorlikda dastlabki tashxisni aniqlaydi, so'ngra individual ta'lim va rivojlantiruvchi reja tuzadi. Tuzilgan reja asosida logoped bolaga maxsus mashg'ulotlar tashkil etadi. Bu mashg'ulotlarning asosini tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, fonematik eshituvni rivojlantirish, suzlar boyligini kengaytirish, dialogik va monologik nutqni takomillashtirish, mantiqiy fikrlash va hikoya qilishga o'rgatish tashkil qiladi. Logoped bolaga nutq apparatini rivojlantirish, til, jag' va lab mushaklarini chiniqtirish bo'yicha mashqlar tavsiya etadi [3].

Psixolog tomonidan esa bola bilan individual va guruhli mashg'ulotlar, o'yin terapiyasi, rassomlik va musiqiy terapiya, relaksatsion metodlar va motivatsion rejalashtirish orqali bolada o'ziga ishonch va mustaqil harakat qilish hislatlarini shakllantirishga e'tibor qaratiladi. Shuningdek, ota-onalarga ham psixologik konsultatsiyalar, amaliy tavsiyalar va motivatsion suhbatalar o'tkaziladi. Ota-onalarga logoped va psixolog tomonidan tavsiya etilgan barcha mashq va topshiriqlarni uyda belgilangan tartib asosida bajartirish, bolaning har bir kichik yutug'ini e'tirof etish, uni ertak, she'r, hikoya, suhbat orqali ko'proq muloqotga jalb qilish, bolani bezovta qiladigan salbiy muhitlardan asrash kabi ishlar tavsiya etiladi. Uyda bola uchun qulay muhit yaratish, ma'naviy va madaniy rivojlanishga oid turli o'yin va mashg'ulotlarni tashkil etish ham ota-onaning muhim vazifalari sirasiga kiradi [4].

Bolada nutq buzilishlarining oldini olish va korreksiya ishlarini erta boshlash uchun davriy tashxis, doimiy qonuniyatli ish yuritish zarur. Maktabgacha yoshdagi bolalar doimiy nazoratda bo'lib, natijalar doim monitoring qilinib boriladi. Korreksiya jarayonida yuzaga keladigan natijalar mutaxassislar va ota-ona tomonidan muhokama qilinadi, zarurat tug'ilganda korreksion reja yangilanadi, bolaning shaxsiy rivojlanish xususiyatlari va ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda yo'nalish beriladi. Kompleks yondashuv samarali natijalar beradi, chunki bunda bolaning nutq rivoji, psixologik ahvoli, oila muhitidagi o'zgarishlar hamda muvofiq pedagogik va ijtimoiy yordam

uzviy bog‘liqlikda amalga oshiriladi. Bir tomondan bu yondashuv bolaning nutq salohiyatini kengaytirsa, ikkinchi tomondan bolada mustahkam ijtimoiy-psixologik immunitetni shakllantiradi. Bolaning o‘z-o‘ziga bo‘lgan ishonchi oshadi, tengdoshlar bilan muloqot qilishda to‘siqlar bartaraf etiladi, rivojlanishining keyingi bosqichlari uchun asos yaratiladi. Bugungi kunda zamonaviy logopediya va psixologiya sohasida keng joriy etilayotgan kompleks yondashuv bolaning shaxsiy va intellektual imkoniyatini to‘liq ro‘yobga chiqarishda eng muhim vosita hisoblanadi. Bu yondashuvning asosiy ustunligi shundaki, har bir bola o‘ziga xos rivojlanish sur‘atiga va imkoniyatlariga ega ekani inobatga olinadi, har bir bosqichda samarali usullar qo‘llaniladi, tarbiyaviy va o‘qituvchilik uslubi optimallashtiriladi. Oilaviy va maktabgacha ta‘lim muassasalarida olib borilayotgan tarbiyaviy ishlar kompleks korreksiya navbati asosida olib boriladi. Oila va mutaxassislar doimiy hamkorlik qilganda va o‘zaro fikr almashganda natijalar har tomonlama muvaffaqiyatli bo‘ladi [5].

Nutq buzilishlarini korreksiya qilishda logopedning roli eng muhim bo‘lsa, psixologning hissasi har bir bolaning ruhiy salomatligi va rivoji uchun zarur bo‘lib, ota-onaning ishtiroki esa bolaning kundalik hayotida qulay muhit yaratish imkonini beradi. Bolaning nutqidagini o‘zgarishni kuzatish, uning psixologik muhitini monitoring qilish, ota-onalar va tarbiyachilarga pedagogik va psixologik maslahatlar berish, nutq buzilishlari manbaiga kompleks yondashuvda yondashish natijasida natijadorlik bir necha baravar ortadi. Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishlarini korreksiya qilishda kompleks yondashuv orqali jamiyat uchun sog‘lom, rivojlangan hamda intellektual salohiyatiga ega avlodni tarbiyalash imkoniyati oshadi. Kompleks yondashuv, ya‘ni logoped, psixolog va ota-ona hamkorligi orqali bolada nutq buzilishlari erta aniqlanib, bartaraf etiladi va ijtimoiy muhitga moslashuv jarayoni yengillashadi. Nutq rivojidagi muammolarni ijobiy hal qilishda ushbu yondashuvning ustunligi shundaki, bola atrofidagi barcha asosiy yetakchi shaxslar qo‘shma va hamkorlikda faoliyat yuritadi. Bu maktabgacha yoshdagi

bolalarda rivojlanish uchun zarur bo'lgan ijtimoiy, psixologik va pedagogik sharoitlarni shakllantirishga yordam beradi [6].

Xulosa:

Xulosa sifatida aytish mumkinki, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishlarini korreksiya qilishda kompleks yondashuv, ya'ni logoped, psixolog va ota-onaning birgalikda, oqilona va mutanosib ishlashi orqali har bir bola uchun individual rivojlanish dasturi tuzilib, samarali natijalarga erishiladi. Bu yondashuv bolada nafaqat nutq salohiyatini yaxshilaydi, balki uning umumiy rivojlanishiga, ichki dunyosi va ijtimoiy ongining shakllanishiga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ota-onalar, pedagog va mutaxassislar o'zaro hamkorlikda ishlaganlarida bolada nutq buzilishlarini bartaraf etish jarayoni sezilarli darajada tezlashadi, bolaning yetuk shaxs sifatida rivojlanishiga tayanch bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonova, M. (2018). "Bolalarda nutq buzilishlari va ularni korreksiya qilishning innovatsion usullari". *Pedagogika va psixologiya*, 3(12), 55-62.
2. Akramova, N.A. (2021). "Logopedik yordamda kompleks yondashuv asoslari". *O'zbek tili va adabiyoti*, 2(51), 25-33.
3. Bozorova, G.M. (2019). "Ota-ona va pedagog hamkorligining maktabgacha yoshdagi bolalar nutq taraqqiyotiga ta'siri". *Ta'lim va rivojlanish*, 4(21), 102-109.
4. Esonov, T.A. (2020). "Psixologik yordamning nutq buzilishlarida samaradorligi". *Zamonaviy ta'lim*, 6(17), 137-142.
5. Kadirova, D.R. (2022). "Logoped faoliyatida zamonaviy uslublardan foydalanish". *O'zbekiston pedagogik jurnali*, 1(71), 78-84.
6. Karimova, S. (2017). "Maktabgacha bolalarda nutq muammolari hamda kompleks yechimlar". *Ilm va jamiyat*, 1(5), 63-69.
7. Mirzayeva, N. (2018). "Erta yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishini nazorat qilish va korreksiya qilish". *Ijtimoiy fanlar*, 2(19), 45-50.